

ASPECTES SOCIALS I ECONÒMICS DE L'ÚS RECREATIU DELS CORREDORS VERDS URBANS DE L'ÀREA METROPOLITANA DE VALÈNCIA

BIBLIOGRAFIA I ANNEXES

TREBALL FI DE MÀSTER:

Presentat per:

Mireia Alonso-Monasterio Fernández

Dirigit per:

Jose Maria García Álvarez-Coque

València, juliol de 2015

BIBLIOGRAFIA

- Aldridge, D. 1973. Mejora de la Interpretación de los Parques y la Comunicación con el Público. UICN (ed.), Segunda Conferencia Mundial sobre Parques Nacionales; Yellowstone y Grand Teton, EE.UU., 18-27 setembre de 1972. Informe No. 25.
- Alonso-Monasterio, M.; Alonso-Monasterio, P. i Viñals, M.J. 2015. *Natusers' motivations and attitudes in urban green corridors: challenges and opportunities. Case study of the Parc Fluvial del Túria (Spain)*. *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*. En premsa.
- Arnberger, A. i Eder, R. 2007. Monitoring recreational activities in urban forests using long-term video observation. *Forestry*, No.80, pp:1–15.
- Arnberger, A. 2006. Recreation use of urban forests: an inter-area comparison. *Urban Forestry & Urban Greening*, No.4, pp:135–144.
- Barbosa, O., Tratalos, J.A., Armsworth, P.R., Davies, R.G., Fuller, R.A., Johnson, P. i Gaston, K.J. 2007. Who benefits from access to green space? A case study from Sheffield, UK. *Landscape Urban Planning*, No.83, pp:187–195.
- Bell, S., Montarzino, A. i Travlou, P. 2007. Mapping research priorities for green and public urban space in the UK. *Urban Forestry & Urban Greening*, No.6, pp:103–115.
- Beck, L. i Cable, T. 1998. *Interpretation for the 21st century – Fifteen guiding principles for interpreting nature and culture*. Sagamore Publishing, Champaign, Il. USA.
- Beer, A.R. 1994. Urban greenspace and sustainability. En: van der Vegt et al. (Eds.), *Proceedings of a PRO/ECE-Workshop on Sustainable Urban Development: Research and Experiments*, November 1993. Dordrecht, The Netherlands.
- Bischoff, A. 1995. Greenways as vehicles for expression. *Landscape and Urban Planning*, v.33, 1-3, pp:317-325.
- Bixler, R.D. i Floyd, M. 1997. Nature is Scary, Disgusting and Uncomfortable. *Environment and Behaviour*, v.29, No. 4, pp.443-467
- Bixler, R. D., Floyd, M. F. i Hammitt, W. E. 2002: Environmental socialization: Quantitative tests of the childhood play hypothesis. *Environment and Behavior*, No 34, vol 6, pp:795–818.
- Björk, J., Albin, M., Grahn, P., Jacobsson, H., Ardö, J., Wadbro, J., Östergren, P.O. i Skärbäck, E. 2008. Recreational values of the natural environment in relation to neighbourhood satisfaction, physical activity, obesity and wellbeing. *Journal of Epidemiology and Community Health*, No.62, Vol.2.

- Bugs, G., Granell, C., Fonts, O., Huerta, J. i Painho, M. 2010. An assessment of Public Participation GIS and Web 2.0 technologies in urban planning practice in Canela, Brazil. *Cities*, nº27, vol 3, pp:172-181.
- Burgess, J., Harrison, C.M. i Limb, M. 1988. People, parks and the urban green: a study of popular meanings and values for open spaces in the city. *Urban Studies*. No.25, pp:455–473.
- Cadoche, L., Stegmayer, G., Burioni, J.P. i Bernardez, M. 1998. Material del Seminario de Encuestas en Educación. Universidad Nacional del Litoral y Universidad Tecnológica Nacional. (Accés 20 de març de 2010) <http://www.unl.edu.ar/fave/sei/encuestas/index.html>
- Carmona, P. 1990. *La formació de la Plana Al·luvial de València. Geomorfologia, hidrologia i geoarqueologia de l'espai litoral del Túria*. Edicions Alfons el Magnànim. IVEI 5.
- Carmona, P. i Olmos, J. 1994. Río y ciudad: El caso de Valencia. *OP, Revista del Colegio de Ing. de Caminos, Canales y Puertos. Ríos II*, No.28, Vol.2, pp: 34-39.
- Carter, J. (Ed) 1997. *A sense of place: An interpretative planning handbook*. Inverness, Scotland: Tourism and Environment Initiative.
- Chon, J.H. 2004. Aesthetic responses to urban greenway trail corridors: implications for sustainable development in tourism and recreation settings. Tesi Doctoral. Texas A&M University.
- Church, A. 2011. *Enjoying Water - Strategic Priorities for Water Related Recreation in London and South East England*. Final Report. University of Brighton.
- Coles, R.W. i Bussey, S.C. 2000. Urban forest landscapes in the UK – progressing the social agenda. *Landscape Urban Planning*, No.52, pp:181–188.
- Conway, H. 2000. Parks and people: the social functions. En: Woudstra, J. i Fieldhouse, K. (Eds.), *The Regeneration of Public Parks*. Taylor & Francis, Londres. pp:9-20.
- Conine, A., Xiang, W.N., Young, J. i Whitley, D. 2004. Planning for multi-purpose greenways in Concord, North Carolina. *Landscape and Urban Planning*, No.68, pp:271-287.
- Consell Valencià. 2007. Decreto 42/2007, del 13 de abril del Consell, por el que se aprueba el Plan de Ordenación de los Recursos Naturales del Turia. (DOCV 5493 del 19/04/2007).
- Corbett, J. B. 2006. *Communicating Nature: How we create and understand environmental messages*. Island Press, Washington.
- Costa, L. 1993. Popular Values of Urban Parks: A Case Study of the Changing Meaning of the Parque Do Flamengo in Rio de Janeiro. Tesi Doctoral. University of Central London, Londres.

- Cranz, G. 1982. *The Politics of Park Design*. MIT Press, Cambridge.
- Derr, V. 2002. Children sense of place in Northern New Mexico. *Journal of Environmental Psychology*. nº22, pp:125-137.
- Doell, C. E. and Fitzgerald, G. B. 1954. *History of Parks and Recreation*. The Athletic Institute, Chicago.
- Donat, M.P., 2002. Manual para la gestión de los visitantes. En: Viñals, M.J (Ed) *Herramientas para la gestión del turismo sostenible en humedales*. Serie de Cuadernillos Técnicos. Ministerio de Medio Ambiente. Cuaderno No. 2.
- Edwards, R. Yorke. 1976. Interpretation: What Should it Be? *Journal of Interpretation*, No.1, pp:10-14.
- EUROPARC-España. 2000. Plan de acción para los espacios naturales protegidos del Estado español.
- _____. 2007. Anuario del estado de los espacios naturales protegidos.
- _____. 2012. Anuario del estado de los espacios naturales protegidos.
- Fabos, J.G. 1991. *From Parks to Greenways into the 21th Century ASLA annual meeting Proceedings*. American Society of Landscape Architects, Washington, pp. 1-37.
- Fabos, J. Gy. 1995. Introduction and Overview: the greenway movement, uses and potentials of greenways. *Landscape and Urban planning*, No.33, pp: 1-13.
- Galloway, G. 2002. Psychographic segmentation of park visitor markets: evidence for the utility of sensation seeking. *Tourism Management*, No.23, pp:581–596.
- García, P.A. 1998. *Elementos del Método Estadístico*. México, Universidad Nacional Autónoma de México.
- Garter, H.P. 1986. *Espacio para la naturaleza. Ochenta años de trabajo por la naturaleza del futuro*. Sociedad para la conservación de la naturaleza en los Países Bajos. Graveland.
- Gobster, P.H., 2002. Managing urban parks for a racially and ethnically diverse clientele. *Leisure Sciences*, No.24, pp:143–159.
- Gómez-Limón, J. 2006. Buenas prácticas en la gestión de visitantes en los espacios naturales protegidos. En actes de la VI Jornada sobre Gestión del Patrimonio Sostenible. Ed. Fundación Abertis, Madrid.
- Grahn, P. 1985. *Man's Needs for Urban Parks, Greenery and Recreation*. Institute for Landscape Planning, Swedish Agricultural University, Alnarp.
- Graham, R., Nilsen, P. i Payne, R. J. 1988. Visitor Management in Canadian National Parks. *Tourism Management*, Vol.9, Nº1, pp: 44-61.
- Gruber, G. i Benayas, J. 2002. Diagnóstico de los planes de uso público de los espacios naturales protegidos españoles. En: *La investigación y el seguimiento de los*

- espacios naturales protegidos del siglo XXI*. Diputació de Barcelona, Barcelona. pp: 59-63
- Guyer, G. i Polland, J. 1997. Cruise visitor impression of the environment of the Shannon-Erne Waterways system. *Journal of Environmental Management*, v.51, pp:199-215
- Hartig, T., Mang, M. i Evans, G. 1991. Restorative effects of natural environments experiences. *Environmental Behaviour*, No.23, pp: 3–26.
- Hudson-Smith, A. i Crooks, A. 2008. The renaissance of geographic information: neogeography, gaming and second life. *UCL Working Papers Series*, paper 142. University college London. Disponible en <https://www.bartlett.ucl.ac.uk/casa/pdf/paper142.pdf>.
- IBI Group (Parks Canada). 1981. *Visitor Reception in National Parks. Interpretation and Visitor Services Division*. National Parks Branch, Parks Canada.
- Ishiuchi, T., Kuwahara, Y. i Koyanagi, T. 2007. A New Proposal for Park Management focused on User Activity and Seasonal Changes. *Papers on Environment Information Science*, No.21, pp: 153-158.
- Jin-Hyung, L., Scott, D. i Moore, R.L. 2002. Predicting Motivations and Attitudes of Users of a Multi-use Suburban Trail. *Journal of Park Recreation and Administration*, nº20, vol 3, pp:18-37.
- King, A. 1981. Aesthetic Response: An Overview of Selected Theories and the Postulation of a Model. Analysis Report.
- Leslie, C.W., Tallmadge, J., Wessels, T. i Zwinger, A. 1999. Into the Field: A Guide to Locally Focused Teaching. *Nature Literacy Series* No. 3. Great Barrington, MA, The Orion Society.
- Lewis, P. H. 1964. Quality Corridors for Wisconsin. *Landscape Architecture*. No.54, Vol.2, pp:100-7.
- _____. 1996. *Tomorrow by Design. a Regional Design Process for sustainability*. Wiley, New York.
- Lindhagen, A. 1996. Forests Recreation in Sweden. Four Case Studies using Quantitative and Qualitative Methods. Dissertation, Swedish University of Agricultural Science
- Little, C. E. 1990. *Greenways for America*. The John Hopkins University Press, Baltimore/ London.
- Janowsky, D. i Becker, G., 2003. Characteristics and needs of different user groups in the urban forest of Stuttgart. *Journal of Natural Conservation*, No.11, pp: 251–259.

- Jongman, R.H.G., 1995. Nature conservation planning in Europe: developing ecological networks. *Landscape and urban planning*, v.32, 3, pp:169-183.
- Kaplan, S. i Kaplan, R., 1989. *The Experience of Nature. A Psychological Perspective*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kappler C. i Miller L. 2009 Re-imagining the Urban Greenway: An Alternative Transportation Strategy and Vacant Land Use Plan for the Woodbridge Neighborhood of Detroit. Practicum realitzat al Màster Landscape Architecture (Natural Resources and Environment) en la University of Michigan.
- Knudson, DM., Cable, TT. i Beck, L. 1995. *Interpretation of Cultural and Natural Resources*. State College, PA: Venture Publishing.
- Maslow, A.H. 1954. *Motivation and Personality*. Harper & Row, New York.
- Melbourne Parks. 1983. A Survey of the Use of Selected Sites. Melbourne and Metropolitan Board of Works, Ministry of Planning and Environment, Melbourne
- Monclús, F.J. 2006. *Estratègies urbanístiques y crecimiento suburbano en las ciudades españolas: el caso de Barcelona*. Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes.
- Moore, R.L. i Shafer, C.S. 2001. Trails and greenways: Opportunities for planners, managers, and scholars. *Journal of Park and Recreation Administration*, Nº19, Vol.3, pp:1-16.
- Morales, J. i Guerra, F. 1996. Uso público y recepción en espacios naturales protegidos. La atención de los visitantes reales y potenciales. Seminario permanente de Educación Ambiental en Espacios Naturales Protegidos. Secretaría General de Medio Ambiente, M.O.P.T.
- Morales, J. 1998. La interpretación del patrimonio natural y cultural: todo un camino por recorrer. *Boletín del Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico*. Nº25, pp: 150-157.
- _____. 2000. *Guía práctica para la interpretación del patrimonio: el arte de acercar el legado natural y cultural al público visitante*. Junta de Andalucía.
- Morant, M. 2007. Desarrollo de un modelo para la determinación de la capacidad de carga recreativa y su aplicación espacios naturales protegidos de la Comunidad Valenciana. Tesis Doctoral. Universidad Politécnica de Valencia, Valencia.
- Morant, M. i Viñals, M.J. 2008. La Capacidad de Carga Recreativa en la gestión de los visitantes. El Caso del Parque Natural del Carrascal de la Font Roja (Alicante, España). *Revista de Análisis Turístico*, No.5, pp.66-74.
- Morris, H. 2002. Trails & greenways: Advancing the smart growth agenda. Extret de la web Rails-to-Trails Conservancy: www.trailsandgreenways.org

- Morrison, K.W. i Purves, R.S. 2002. Customizable landscape visualizations: Implementation, application and testing of a web-based tool. *Computers, Environment and Urban Systems*, No.26, pp:163-183.
- Neuvonen, M., Sievänen, T., Tönnies, S., Koskela i T., 2007. Access to green areas and the frequency of visits – a case study in Helsinki. *Urban Forestry & Urban Greening*, No.6, pp: 235–247.
- Newton, N.N. 1971. *Design on the Land: The Development of Landscape Architecture*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.
- O'Reilly, T. 2005. What is Web 2.0: Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software. Disponible en <http://www.oreillynet.com/pub/a/oreilly/tim/news/2005/09/30/what-is-Web-20.HTML> (accessed 20/11/2012).
- ORR, D. 1993. Love it or lose it: the coming biophilia revolution. *The Biophilia Hypothesis* (Kellert, S. R. and Wilson, E. O., Eds. Washington, D.C., Island Press, pp:415-440.
- Payne, L.L., Mowen, A.J. i Orsega-Smith, E. 2002. An examination of park preferences and behaviors among urban residents: the role of residential location, race, and age. *Leisure Sciences*, No.24, pp: 181–198.
- Platt, R. H., Rowntree R. A., i Muick, P., (Ed.). 1994. *The Ecological City : Preserving and Restoring Urban Biodiversity*. The University of Massachusetts Press, Amherst.
- President's Commission on American Outdoors. 1987. En: Report and Recommendation, US Government Printing Office, Washington, DC, p. 209 Reprinted as: American Outdoors: The Legacy, the Challenge.
- PYLE, R. M. (1992): «Intimate relations and the extinction of experience». *Left Bank*, nº2, 61-69.
- Rideout-Civitarese, S.; Legg, M. i Zuefle, D. 1997. More Thoughts on the Differences Between Environmental Interpretation and Environmental Education. *Legacy*, No.8, vol.6, pp: 28-29.
- Risk, P. 1982. The Interpretive Talk. En: G. Sharpe (ed.), *Interpreting the Environment*. Wiley & Sons, Inc., London.
- Roovers, P., Hermy, M. i Gulink, H. 2002. Visitor profile, perceptions and expectations in Forests from a gradient of increasing urbanization in central Belgium. *Landscape & Urban Planning*, No. 59, pp: 129-145
- Roggeman, G. 1982. Bepalingen van de recreatieve van het bos te Lembeke-Waarschoot (*Provisions of the amenity of the forest-Lembeke Waarschoot*). Tesis RUGent.

- Ryan, K., Balmori, D., Flink, C., Lagerwey, P. i Searns, R. (Eds.). 1993. *Trails for the Twenty First Century: Planning, Design and Management Manual for multi-use trails*. Island Press, Washington.
- Sanesi, G. i Chiarello, F. 2006. Residents and urban green spaces: The case of Bari. *Urban Forestry & Urban Greening*, No.4, pp.125-134
- Sasidharan, V., Willits, F. i Godbey, G., 2005. Cultural differences in urban recreation patterns: an examination of park usage and activity participation across six population subgroups. *Managing Leisure*, No.10, pp: 19–38.
- Schipperijn, J., Ekholm, O., Stigsdotter, U.K., Toftager, M., Bentsen, P., Kamper-Jørgensen, F. i Randrup, T.B. 2010. Factors influencing the use of green space: Results from a Danish national representative survey. *Landscape Urban Planning*, No. 95, pp: 130-137
- Scott, M.M., Evenson, K.R., Cohen, D.A., i Cox, C.E. 2007. Comparing perceived and objectively measured access to recreational facilities as predictors of physical activity in adolescent girls. *Journal of Urban Health*, No. 84, pp:346–359.
- Sobel, D. 1993. *Children's Special Places: Exploring the Roles of Forts, Dens and bush Houses in Middle Childhood*. Tucson, Zephyr Press.
- Sobel, D. 1997. Mapmaking from the inside out: The cartography of childhood». *Orion Afield*, nº2, 14-19.
- Sobel, D. 1998. *Mapmaking with Children: Sense of Place Education for the Elementary Years*. Portsmouth, NH, Heinemann.
- South Carolina Design Arts Partnership (SCDAP). 2000. Summary presentation and notes from the Ashley Scenic River Community Vision Workshop conducted July 18-20, 2000; with recommendations for an outline of the Ashley Scenic River Management Plan. Provided by Robert W. Bainbridge and Irene Dumas Tyson. Available from the S.C. Department of Natural Resources, Scenic Rivers Program. Columbia, S.C.
- Tagtow, R. 1990. The need for urban forests. *American City County*, No.105, pp:74–75.
- Thompson, C.W. 2002. Urban open space in the 21st century. *Landscape and Urban Planning* No.60, pp:59–72.
- Tilden, F. 1957. *Interpreting Our Heritage*. The University of North Carolina Press, Chapel Hill.
- Tinsley, H.E.A., Tinsley, D.J. i Croskeys, C.E., 2002. Park usage, social milieu, and psychosocial benefits of park use reported by older urban park users from four ethnic groups. *Leisure Sciences*, No.24, pp: 199–218.
- Traina, F. and Darley-Hill, S. (Eds.). 1995. *Perspectives in Bioregional Education*. Troy, OH: North American Association for Environmental Education.

- Trapp, S., Gross, M. i Zimmerman, R. 1994. *Signs, Trails and Wayside Exhibits: Connecting People and Places*. Stevens Point: University of Wisconsin-Stevens Point Foundation Press.
- Turner, E. 1997. The Rio Grande revealed: an interdisciplinary river curriculum». *Orion Afield*, nº1, pp:20-24.
- UN-HABITAT, 2009. *Planning Sustainable Cities*. Global Report on Human Settlements 2009.
- Van der Valk, A. 1982. Planologie en Natuurbescherming in historisch perspectief (*Planning and conservation in historical perspective*). NIROV, Gravenhage.
- Viñals, M.J. i Bernabé, A. 1999. *Turismo en espacios naturales y rurales* (eds). Universidad Politécnica de Valencia, Valencia.
- Viñals, M.J. 2009. Potencialidades del uso de herramientas de gestión turística del patrimonio natural, cultural y de los visitantes. En: López, D. (Ed). *Turismo y Gestión de Espacios Protegidos*. Tirant lo Blanch, Castelló. pp:605-618.
- Viñals, M.J., Morant, M. i Alonso-Monasterio, M. 2010. El confort psicológico de los visitantes en espacios naturales protegidos. Casos de estudio de la Comunidad Valenciana, España. Innèdit.
- Viñals, M.J., Morant, M. i Alonso-Monasterio, P. 2010. *Connecting urban and rural areas through a green corridor. Case study of Turia Fluvial Park (Valencia, Spain)*. Comunicació realitzada en el III Congrés Internacional de Turisme i Medi Ambient, Florència.
- Viñals, M.J., Halasa, Z. i Alonso-Monasterio, M. 2010. *Los guías-interpretes locales como instrumento para la conservación del patrimonio. El caso del sitio patrimonio de la humanidad de Petra, Jordania*. En actes del IV Congreso Internacional Patrimonio, Cultura y Cooperación al Desarrollo , Sevilla. pp:213-220.
- Webler, T., Tuler, S. i Krueger, R. 2001. What is a good public participation process? Five perspectives from the public». *Environmental Management*, nº27, vol 3, pp:435-450.
- Whyte, W. 1959. *Securing Open Space for Urban America: Conservation Easements*. Urban Land Institute, Washington, D.C.
- White, W.H. 1964. *Cluster Development*. American Conservation Association, New York.
- Yilmaz, S., Zengin, M. i Demircioglu Yildiz, N. 2007. Determination of user profile at city parks: a sample from Turkey. *Building and Environment*, No.42, pp:2325–2332.

ALTRES DOCUMENTS CONSULTATS:

- South Wiltshire Open Space Audit 2007 (www.wiltshire.gov.uk) accés 12/04/2010
- Carta Europea per al Turisme Sostenible en Espais Naturals Protegits
- Centro de Estudios Ambientales. 2007. Información Técnica. www.vitoria-gasteiz.com (accés 15/05/2010).
- Plan Loire Grandeur Nature www.valdeloire.org accés 10/04/2010 (2007/4900).
- Jordanian Ministry of Tourism and Antiquities, www.locateme.jo/stat2009/1/aswE.html accés 23/02/2010
- www.olmstedparks.org/ accés 05/05/2010
- www.fruitfromwashington.com accés 19/05/2010
- South Carolina Scenic River Program, www.dnr.sc.gov/water/envaff/river/scenicrivers.html
- www.thames-landscape.strategy.org.uk
- www.europarc.com accés 23/05/2010
- www.rhinvivant.com accés 29/07/2010
- www.juntadeandalucia.es/medioambiente/servtc5/ventana/entrar.do accés 02/08/2010
- www.rhine-ecotourism.eu accés 05/08/2010

ANNEXES

ANNEX 1: CASOS PRÀCTICS ARREU DEL MÓN

A) La ribera del riu Loira (França)

Declarada Patrimoni Mundial de la Humanitat el 2000 (regió entre Sully-sur-Loire i Chalonnes) rep quasi un milió de visitants per any i compta entre d'altres amb la missió *Val De Loire* creada el 2002 a instàncies de la UNESCO i del Govern Francès per encarregar-se de la seua gestió. Dins aquesta missió s'han obert 8 línies de treball, una d'elles dedicada al turisme però també d'altres enfocades cap a l'educació sobre el patrimoni i la promoció d'una marca de qualitat. Aquests dos darrers enfocaments, tal i com veurem més endavant, també intervenen o formen part del treball vers la gestió recreativa.

Entre les iniciatives portades a terme des de la línia de treball *Turisme* hi ha la creació el 2006 de la ruta *Loire à Vélo* que uneix l'Oceà Atlàntic amb la frontera de Borgonya al llarg de 800 km. La ruta que passa per vies verdes i algunes carreteres sense massa trànsit rodat ha segut dotada amb senyals (Figura 1) que ajuden els usuaris a descobrir el patrimoni que atesora aquesta regió. A més s'han incrementat serveis de cara a facilitar la visita en bicicleta com ara el lloguer, transport i reparació de bicicletes. Aquesta iniciativa creix paral·lelament a una sèrie de mesures encarades al desenvolupament i la protecció de la Vall:

- Gestionar les rutes en bici en àrees vulnerables en patrimoni
- Delimitar, equipar i senyalitzar àrees de descans al llarg de la ruta
- Desenvolupar una estructura per a les instal·lacions de transport, allotjament i menjar, lloguer de bicicletes, transport d'equipatges i temps lliure.

Figura 1: Senyals de la ruta *Loire a Vélo*

Aquesta ruta a més, s'ha integrat en el projecte “EuroVéloRoute” que uneix Nantes (França) amb Budapest (Hongria) a través de vies verdes.

De forma global entre les accions que s'estan portant a terme, la missió està recolzant el desenvolupament i la promoció del patrimoni natural i cultural mitjançant la recerca de les millors maneres d'aprofitar la riquesa i els recursos patrimonials del riu i la regió. S'està treballant també en la ubicació de connexions amb altres llocs destacables a nivell natural i sobre com crear recolzament educatiu multilingüe.

Una altra iniciativa ha seguit fer el Loira navegable per al turisme i les activitats d'esbarjo (Figura 2), dedicant un especial esforç a la conservació del riu i a garantir la seguretat dels visitants. Per tal d'avançar en aquesta iniciativa en Setembre de 2007 es publicà el pla *Marines et Ports de Loire*, un document per a que les autoritats i els agents locals portaren a terme les seues iniciatives i signaren la Carta de Navegació del Loira. La idea és consolidar l'ús del riu a través de la identificació d'aquells llocs que són navegables sense que açò supose un elevat risc, llevat dels períodes de crecuda de les aigües.

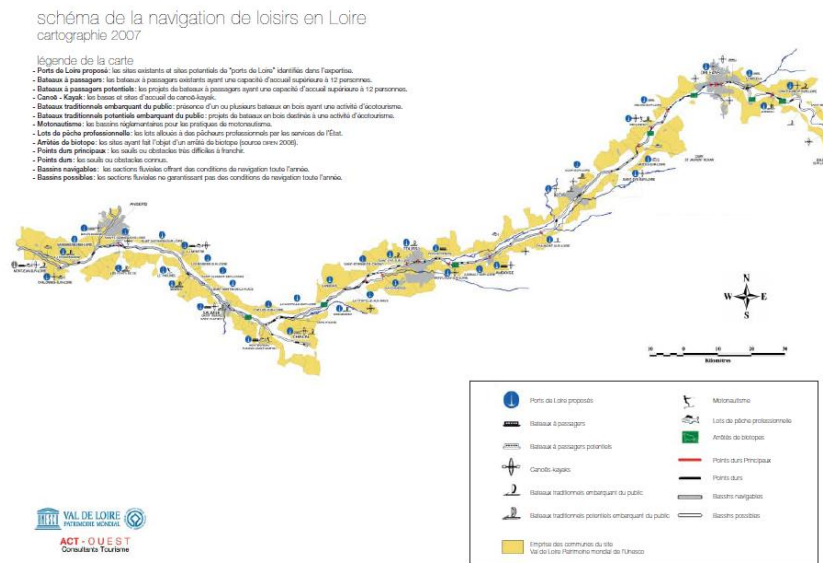

Figura 2: mapa per a la navegació pel Loira

El 2003 es va crear un grup d'experts amb la finalitat d'identificar les condicions més adequades per a la navegació recreativa i definir el rol de cada agent: l'Estat, les autoritats locals, les associacions i els professionals del món del turisme i la navegació. De fet a través d'uns seminaris portats a terme es van involucrar més de 300 agents públics i privats. Es tractava de donar la millor resposta possible a les qüestions relacionades amb la compatibilitat entre la navegació recreativa i la dinàmica hidrològica del riu, el patrimoni hidràulic, la millora de les infraestructures, el tipus d'embarcacions

que acollirien, quin tipus de turistes s'esperaven o volien atreure i quins projectes culturals tenien pensat desenvolupar.

Tota aquesta feina feta pensada en els actuals i futurs visitants de l'espai, fa que l'exemple del corredor verd que forma el riu Loira siga realment interessant d'estudiar. En aquest sentit, l'especial interès mostrat per la seguretat dels visitants i vore com s'han adaptat les activitats per tal d'oferir unes rutes on el turista se senta segur, probablement ofereix un ampli ventall de ferramentes que seran molt útils en la gestió recreativa als corredors verds, sobretot tenint en compte que molts corredors verds arreu del món neixen del dibuix configurat per un riu que passa prop d'una o varies ciutats connectant-les entre si.

B) Waterside London al riu Tàmesi (Londres, Regne Unit)

En aquest cas es proposa una àmplia oferta d'oci que va des de la navegació fins a la fotografia, els passejos en bicicleta i les zones de bany, al llarg de la ribera d'aquest i altres rius de la capital anglesa, gestionats tots ells per la *Environment Agency*, un Òrgan Executiu Independent que pertany a la Secretaria de l'Estat per al Medi Ambient, Alimentació i Assumptes Rurals i a l'Assemblea Nacional de Gales. Gran part del treball que s'ha fet per tirar endavant aquesta iniciativa ha segut una tasca de recerca i inventari dels serveis i activitats relacionades amb l'oci i el turisme que ja hi havia a la ribera del riu. A partir de tota aquesta informació s'han dissenyat diverses rutes que es poden fer en bici, caminant o amb un dels vaixells que navega pel riu. A més s'ha elaborat un mapa per a la visita i s'han instal·lat senyals informatius en diversos llocs (Figura 3). No és un gran exemple de gestió recreativa, però és un principi. Sí que cal remarcar però, que la feina feta en inventari i la transformació del que ja hi havia en una oferta d'oci tan completa és molt interessant i pot donar peu a una investigació més exhaustiva en la recerca de ferramentes aplicables al nostre cas d'estudi.

Figura 3: Mapa per a la visita del Tàmesi (esquerra) i cartells informatius (dreta) al llarg de la ruta (© Time Out Group, 2007)

També s'ha creat en aquest riu la *Thames Landscape Strategy* formada per diversos agents locals (incloses organitzacions sense ànim de lucre) junt a la *Environment Agency* per tal de fer una gestió global (és a dir tant de la infraestructura verda com dels visitants que hi acudeixen) del riu Tàmesi des de Hampton fins a Kew, a l'oest de Londres, on el riu conforma un corredor verd que connecta paisatges de parcs, places i localitats que formen part de la regió coneguda com la *Arcadian Thames*, on el visitant pot gaudir del patrimoni arquitectònic i natural que ha anat desenvolupant-se junt a les ribes del riu. Inicialment aquesta iniciativa tenia com a objectiu la restauració de l'escenari que ofería el riu per a millorar el paisatge, però poc a poc han anat veient la necessitat de fer una política de gestió integrada que tractés les àrees de turisme (interpretació, zones d'esbarjo, necessitats dels visitants), gestió de la terra, conservació de la natura, risc d'inundacions, restauració del patrimoni, usos del riu i millora del paisatge.

Fruit de tot aquest treball publiquen anualment el *TSL Towpath Management Plan* que cobreix la recollida del fem, el manteniment dels accessos, la gestió dels jardins i boscos, etc.

També compten amb el programa *Education and Outreach* dissenyat per apropar la població al seu entorn natural per tal que entenga millor la gestió del riu, la seua conservació i altres dinàmiques de treball associades al riu de manera que senten l'espai com a seu i en tinguen estima i cura. El programa inclou qüestions com el voluntariat i la interpretació del patrimoni. El 2006 es va portar a terme un programa d'educació i divulgació adreçat als xiquets de Primària i Secundària, a les famílies (especialment a aquelles que viuen en les zones més empobrides de les ribes del riu), als pares joves i a persones que viuen en risc d'exclusió social.

Tot aquest treball vers la gestió del corredor verd que ofereix el riu Tàmesi és un interessant punt de partida per aportar dades i experiències que ens ajuden a desenvolupar el nostre tema d'estudi, sobretot perquè dóna peu a distints tipus de gestió en un mateix corredor verd: una més adreçada al turisme de capital o urbà, i l'altra més enfocada al turisme de camp o de natura.

C) Ashley Scenic River Corridor (Carolina del Sud, EUA)

Un altre exemple de gestió idoni per al present estudi és el portat a terme per al corredor verd que forma el riu Ashley en l'Estat de Carolina del Sud (EUA) que té un total de 24 km (Figura 4). El riu Ashley fou protegit amb la figura de *State Scenic River* per l'Assemblea General de Carolina del Sud el 1999. Amb aquesta denominació el riu i

les seues riberes entraren a formar part del programa *South Carolina Scenic Rivers Act* (SCSRA) establert per a protegir la singularitat dels recursos d'aquesta zona. Per tal d'assolir aquest objectiu, en entrar a formar part del SCSRA es proporciona un programa de gestió per al riu, administrat pel Departament de Recursos Naturals de Carolina del Sud (SCDNR), i que intenta ser un punt de trobada entre els interessos dels propietaris, els veïns i el propi SCDNR.

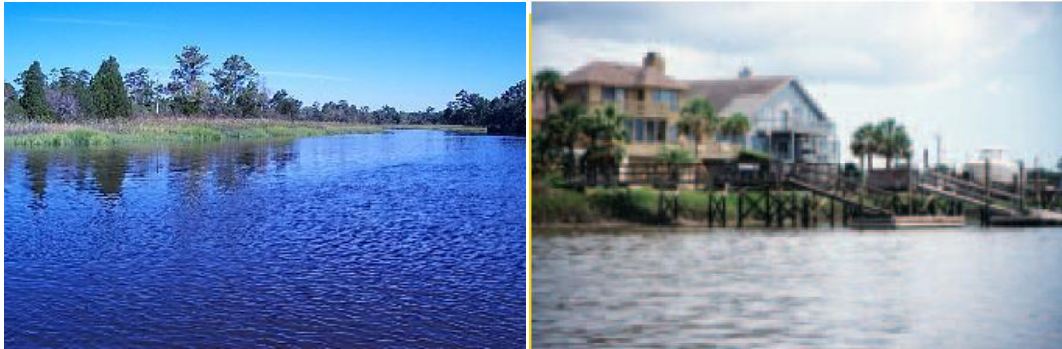

Figura 4: Corredor verd del riu Ashley (© www.dnr.sc.gov)

L'Estat de Carolina del Sud va crear el 1989 el *Scenic Rivers Program* amb l'objectiu de conservar el patrimoni dels seus rius a través de la gestió adequada dels recursos naturals i culturals dels corredors verds formats pels rius de tot l'Estat. Aquest programa integra un total de 10 rius amb el propòsit de protegir els valors d'excepcionalitat i singularitat del paisatge, els valors recreatius, geològics, botànics, d'ictiofauna, vida salvatge, culturals i històrics dels rius o parts dels rius de l'Estat.

El Pla de Gestió per al corredor verd ha segut fruit del treball de les administracions però també de la participació pública: en juliol de 2000 tingué lloc el *Ashley Scenic River Community Vision Workshop* (SCDAP, 2000) a través del qual els veïns de la zona per on passa el corredor verd podien fer les seues aportacions en l'elaboració del Pla de Gestió, així com noves propostes per incrementar l'oferta d'ús públic en el corredor verd (Figura 5).

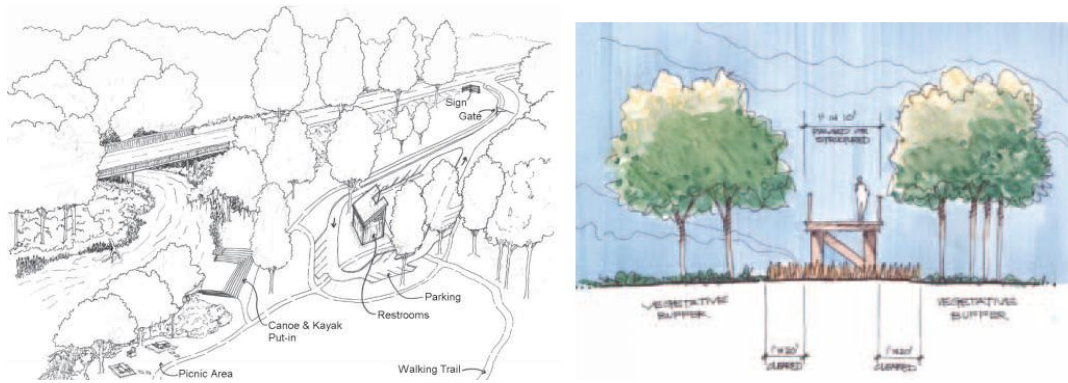

Figura 5: Propostes fetes pels veïns per tal d'incrementar l'oferta d'ús públic (Ashley River Management Plan)

Entre els objectius i les recomanacions recollides al Pla hi ha una secció dedicada als usos recreatius i accessos que pretén promocionar l'ús públic en aquest entorn però de manera ordenada i trobant un balanç entre aquest i la gestió dels recursos del riu. El Pla de Gestió gira entorn a quatre objectius principals i 26 recomanacions. Els objectius són: (1) la qualitat de l'aigua, (2) l'ús recreatiu i l'accés, (3) la preservació i la conservació de l'espai i (4) la gestió i el desenvolupament.

Entre d'altres, el Pla de Gestió proposa accions puntuals com ara limitar les places als pàrkings d'accés a la zona per tal de limitar els visitants i així evitar que la zona se sature, o limitar les dimensions dels embarcadors per impedir l'accés a grans embarcacions. A més d'aquestes i altres accions puntuals, el Pla proposa portar endavant una campanya que combine educació ambiental i conscienciació paral·lelament a l'enfortiment de la normativa actual per tal de minimitzar els impactes derivats del turisme com ara la presència de fem, l'erosió del sòl, la destrucció de la vegetació, etc.

Tot plegat és un altre interessant cas d'estudi per apropar-nos a través d'una vessant més pràctica a la gestió recreativa en corredors verds. Probablement un dels aspectes més interessants d'aquest cas pràctic és la convergència d'interessos (particulars i privats) que s'ha hagut de gestionar per tal d'aconseguir integrar-los tots en el Pla de Gestió de manera que fos assumit per totes les parts implicades en el dia a dia d'aquest singular espai. També resulta interessant veure com administracions i ciutadans poden treballar de la ma per gestionar aquest tipus d'espais.

I és que el treball conjunt entre administracions i ciutadans, és gairebé ineludible en els corredors verds: en ser espais propers a zones urbanes i normalment de fàcil accés, si els visitants (que solen ser els veïns de les poblacions més properes) s'involucren en la

gestió de l'espai, segurament les possibilitats d'èxit d'aquest es veuran amplificades. A més, en última instància, és el propi visitant qui decideix com comportar-se al lloc i qui pot ajudar a través de la seua interacció amb la resta de visitants a la millor conservació de l'espai.

D) Corredor verd del Guadiamar (Andalusia, Estat espanyol)

Aprofitant el recorregut del riu Guadiamar, la *Junta de Andalucía* ha creat aquest corredor verd que a més compta amb la declaració de Paisatge Protegit des d'Abril de 2003. Cobreix un total de 2.706 ha connectant 7 municipis de la província de Sevilla. Aquest corredor mesura més de 70 km i disposa d'un camí que permet recorre'l caminant però també en bici o a cavall. A través d'aquest corredor el visitant gaudeix de diversos paisatges que van des de zones de bosc mediterrani i deveses fins a paratges cultivats amb cereals i oliveres, gaudint també de la fauna, la flora i el patrimoni cultural que es troba al llarg del trajecte, que uneix Sierra Morena i Doñana.

Aquest corredor verd sí que disposa d'un programa de gestió recreativa. En aquest sentit cal recalcar que la *Junta de Andalucía* porta molts anys treballant aquesta qüestió de manera que l'oferta turística de que disposa (tant en llocs amb patrimoni natural com cultural o ambdós) sol anar acompanyada d'un bon sistema de gestió recreativa. Així, estudiar més a fons la gestió proposada en aquest corredor verd per part del govern andalús segur que dóna fruits molt interessants, ja que són una de les administracions espanyoles que porta més temps treballant en aquest camp.

El corredor verd del Guadiamar naix després de la restauració del vessament miner de Aznalcóllar que tingué lloc el 1998 (Figura 6) sent un de les majors catàstrofes mediambientals ocorregudes a l'Estat espanyol. El projecte de restauració ecològica s'anomenà PICOVER i va implicar una primera fase de recuperació mediambiental (sòl, aigua, fauna, etc.) però també un programa posterior per a la creació del corredor verd i la seua oferta turística.

Figura 6: Riu Guadiamar durant el vessament (esquerra) i rere la restauració deu anys després (dreta) (© CSIC, Junta de Andalucía)

La ruta que discorre pel corredor verd comença al Centre de Visitants Guadiamar, situat en les proximitats de Aznalcázar a escassos metres de la vora del riu Guadiamar, on el visitant rep tota la informació necessària per a fer la ruta. A més d'aquesta funció informativa, el centre acull una exposició que reflecteix tota la feina feta a través del Programa d'Interpretació (aquest concepte es tractarà més endavant). Entre d'altres qüestions el visitant aprèn sobre la importància mediambiental d'aquest passadís ecològic i de la varietat dels paisatges entre d'altres, però també del que va suposar el vessament per a la societat andalusa, fent així una aposta clara per l'educació ambiental per part dels gestors de l'espai.

A més del centre d'interpretació hi ha tota una sèrie d'equipaments a l'abast del visitant: allotjaments, senders, àrees recreatives i miradors entre d'altres. També pensant en els visitants, el 2008 es va editar un mapa per a la visita de l'espai on s'hi reflecteixen els senders i els equipaments amb que compten per a la seua estada al corredor verd. Aquesta i altra informació està disponible a la web de la *Ventana del Visitante de los Espacios Naturales* de la *Consejería de Medio Ambiente*, on es posa a disposició del visitant tot allò necessari per a planificar la visita a qualsevol dels espais naturals protegits d'Andalusia.

Cal destacar també la feina que s'ha fet en quant a l'accessibilitat tant del Centre de Visitants (s'ha adequat per a que puguen fer la visita persones que utilitzen cadira de rodes) com a algunes rutes del corredor verd que estan senyalitzades com a accessibles.

Tota aquesta feina feta fins ara fan d'aquest corredor verd un espai molt interessant a analitzar dins la nostra recerca de ferramentes per a la gestió recreativa als corredors verds. Especialment interessant és el fet que aquest corredor verd sí que compta amb

una figura de protecció (*Paisaje Protegido de la Junta de Andalucía*), sent un exemple per tant que combina els dos enfocaments des dels que s'està elaborant aquest estudi: els corredors verds i els espais naturals amb figures de protecció (pel que fa a la gestió recreativa que s'hi porta a terme en aquest últim).

ANNEX 2: DESCRIPCIÓ DEL PARC FLUVIAL DEL TÚRIA I DEL PROCÉS DE RESTAURACIÓ PORTAT A TERME PER LA CONFEDERACIÓ HIDROGRÀFICA DEL XÚQUER

El corredor verd format pel Parc Fluvial del Túria ocupa els últims 30 km del curs del riu, ubicant-se així entre els últims estreps del Sistema Ibèric i la plana al·luvial del riu. Des del punt de vista geomorfològic, el riu Túria està format per un ventall fluvial pliocènic i varies bandes de terrasses holocenes (Carmona, 1990). Aprofintant la connexió que aquest riu ofereix entre les poblacions de Vilamarxant, Benaguasil, Riba-roja de Túria, L'Eliana, Paterna, Manises, Quart de Poblet, Mislata i València (Figura 1), la Confederació Hidrogràfica del Xúquer (CHX) ha restaurat 1.200.000m² de bosc de ribera creant així un corredor verd, el Parc Fluvial del Túria (PFT), per a un públic potencial de més d'1 milió de persones, totes elles residents en l'àrea metropolitana de València.

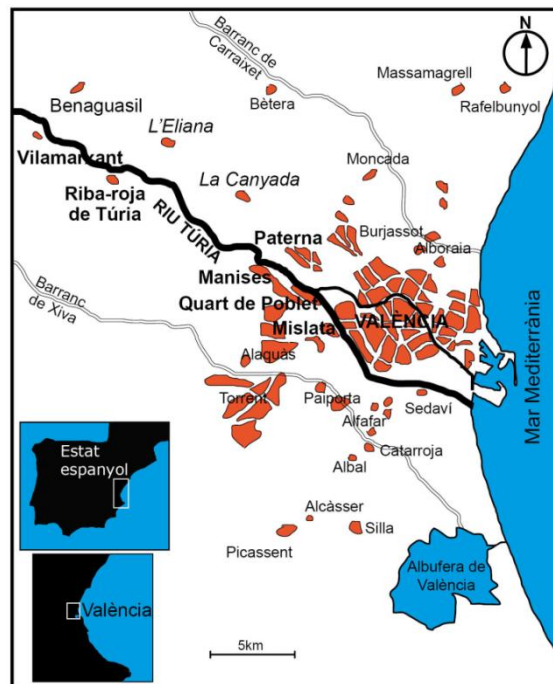

Figura 1: Senda per on discorre el Parc Fluvial del Túria

Pel que fa al patrimoni natural i seguint l'informe de la Conselleria de Medi Ambient, Aigua, Urbanisme i Habitatge (2009) una gran varietat d'animals (al voltant de 166 espècies de vertebrats) es poden veure al riu i els seus voltants, incloent: 111 espècies d'aus, 26 de mamífers, 14 de rèptils, 6 d'amfibis i 9 de peixos. Entre ells cal destacar *Myotis capaccinii*, *Riparia riparia* i *Ardea purpurea* ja que són espècies incloses en el

Catàleg valencià d'espècies de fauna amenaçades, a més d'unes 20 espècies protegides com ara la tortuga *Mauremys leprosa* o la rata d'aigua *Arvicola sapidus*.

Abans de la restauració vegetal, la ribera del riu estava completament dominada per l'espècie *Arundo donax*, tot i que era possible trobar zones de bosc de ribera. Actualment els treballs de reforestació s'han centrat en eliminar totes aquestes canyes i en la reforestació amb espècies com ara *Populus alba*, *Populus nigra*, *Salix alba*, *Salix elaeagnos*, *Salix purpurea*, *Tamarix gallica* i *Ulmus minor*, típiques de bosc de ribera. Tanmateix també hi trobem diverses espècies d'algues del genere *Potamogeton* que afloren a la superfície des del llit del riu.

El riu Túria ha tingut un important rol en la història d'aquesta comarca: moltes civilitzacions s'han assentat prop de les seues riberes deixant un important patrimoni com a llegat. De fet, dins el Parc Fluvial del Túria trobem un assentament de l'edat del Bronze, la Lloma de Betxí, datada entre el 1800 i el 1300 aC, assentat en una petita elevació al costat del riu, pròxim al curs d'aigua, a les terres de cultiu i a les pastures per al bestiar. També dintre dels límits del Parc Fluvial trobem un jaciment arqueològic Visigot: València la Vella, situat sobre una terrassa al marge dret del riu Túria a uns 40 m d'alçada. La seua ubicació en una terrassa fluvial li permetia el control del pas al llarg del riu, via natural de comunicació entre la costa i l'interior. De marcada funcionalitat militar i estructurat per a la defensa i control del territori, les excavacions realitzades en els anys 70 van permetre comprovar l'existència d'estructures constructives en l'interior del recinte i fixar la seua cronologia entre mitjan-finals del segle VI i mitjan del segle VII. Una potent muralla de planta trapezoïdal envolta el jaciment, reforçada per torres quadrades massisses i en el seu interior un gran edifici de planta rectangular.

També és molt interessant el recent patrimoni històric de la zona format pel conjunt de trinxeres, fortins i proteccions antiaèries de la línia defensiva coneguda com la Immediata, herència de la Guerra Civil de 1936-1939, i que unia Sagunt amb el polvorí de Riba-roja del Túria. Hi destaquen els existents a la Vallesa, València la Vella i les Rodanes.

El projecte de restauració portat a terme per la CHX ha estat enfocat a cobrir diversos interessos, tant hidràulics com mediambientals i d'ús públic. Els principals objectius que es volien assolir a través de la creació del PFT són (Viñals, Morant i Alonso-Monasterio, 2010):

- Reduir la degradació ambiental dels recursos més destacats del riu
- Millorar la qualitat paisatgística del riu
- Mantenir i incrementar la qualitat de l'aigua

- Millorar mediambientalment les ribes i els boscos adjacents al riu
- Fomentar un ús recreatiu del riu garantint la conservació de la fauna i la flora

Per tal d'assolir aquests objectius s'ha treballat mitjançant les següents accions:

- Gestió del cabal hídric i la qualitat de l'aigua aigües amunt
- Estabilització de les ribes del riu
- Treballs de restauració de la vegetació en les zones de bosc
- Conservació dels hàbitats fluvials i la fauna salvatge
- Restauració d'elements de patrimoni cultural
- Creació d'una senda
- Adequació dels recursos naturals per a l'ús recreatiu
- Instal·lació d'equipaments per a l'ús recreatiu així com de senyalística direccional i informativa

Tot i que la inauguració es féu el juliol del 2010, des que es van netejar les ribes i es va habilitar un camí (estiu de 2009) amb tubs de formigó per creuar els passos d'aigua, el Parc ha rebut visites espontànies, de manera que a data de la inauguració l'afluència de visitants arribava fins als 10.000 en un cap de setmana segons estimacions en camp.

El PFT te una extensió total de 250 ha i es troba dins una àrea protegida major, el Parc Natural del Túria que fou creat a l'abril de 2007 i que compta amb 4.652 ha, incloses alhora dins el Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals del Túria (Decret 42/2007 del Consell Valencià) que afecta 10.643 ha, no obstant, el corredor no te cap document o pla que encare la gestió de les activitats recreatives o l'ús públic de l'espai.

La ciutat de València ja comptava amb un important corredor verd de 13 km de llarg i 110 ha de superfície que creua la ciutat d'est a oest, el Jardí del Túria, ubicat a l'antic llit del Túria. L'entenem per corredor verd perquè vertebrava la ciutat de banda a banda a través dels seus jardins i instal·lacions. Tot i que és un corredor verd principalment urbà, és a dir, la seua funció social sobrepassa la seua funció ecològica, no podem menysprear aquesta última: el jardí del Túria fa les funcions de pulmó verd de la ciutat, reducció del soroll i contaminació acústica i millora del microclima, entre d'altres. Aquest parc urbà i alhora corredor verd fou inaugurat el 1986. A ran de la riuada que inundà la ciutat en octubre de 1957 (Figura 2) les autoritats locals junt a les estatals van decidir desviar el tram final del riu fora de la ciutat, mitjançant un nou curs d'uns 12 km de longitud i 175 m d'amplària capaç de desaiugar 5.000 m³/s, situat 3 km al sud de l'antic (Carmona i Olmos, 1994). El 1971 amb la reforma del PGOU de la ciutat de València i a instàncies del Ministeri d'Obres Públiques (aleshores propietari de l'antic llit del Túria),

es volgué aprofitar l'antic llit del riu per construir-hi una autopista de 28 m d'amplària, però finalment i després de dos anys de protestes veïnals, aquest espai fou aprofitat per crear-hi diversos jardins, espais expositius i zones esportives, formant així l'actual Jardí del Túria. Entre les últimes intervencions en aquest espai trobem el Parc de Gulliver inaugurat el 1990 o el Parc de Capçalera inaugurat el 2007, que actualment aprofita d'enllaç amb el Parc Fluvial del Túria.

Malgrat que la proposta de cas d'estudi és per al PFT, sense incloure-hi el Jardí del Túria, és interessant que estiguen connectats ja que açò incrementa el nombre d'usuaris que acudeixen al PFT provinents del Jardí del Túria.

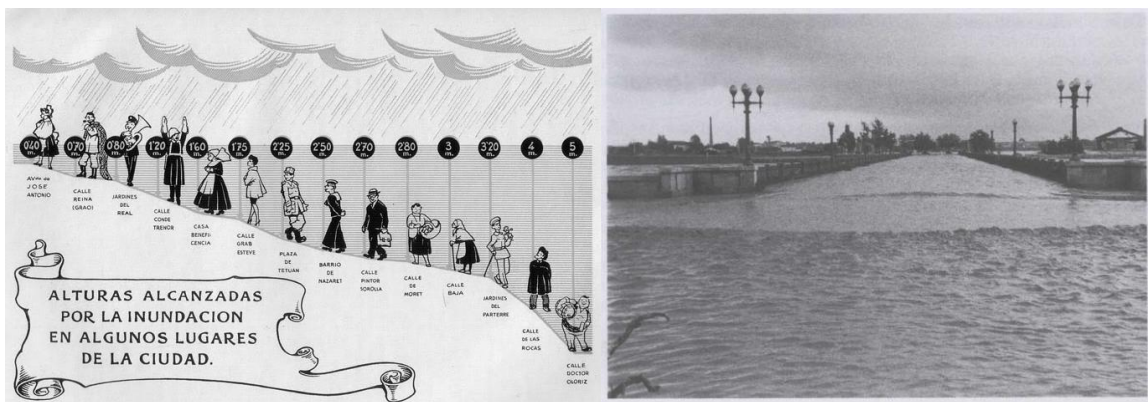

Figura 2: Fins on arribà la riuà del 1957 a València (www.skyscrapercity.com)

Com s'ha comentat anteriorment, dins el projecte de restauració del PFT, s'ha executat un camí construït a partir d'una mescla de tot-u i ciment, suficientment ampla per a la circulació de persones en dos sentits, i de quasi 30 km de longitud. A més s'han instal·lat 20 passarel·les que creuen el riu en diversos llocs (Figura 3). D'aquesta manera els usuaris poden seguir la senda i gaudir de diferents paisatges: començant des de la ciutat de València el PFT suposa una transició verda cap a les zones periurbanes i rurals, a través de diversos ecosistemes. Un dels més interessants és el bosc de ribera que té un valor afegit ja que constitueix un hàbitat molt diferent del bosc mediterrani que l'envolta (Aguillella i Rios, 2003).

Figura 3: Passarel·la i camí al Parc Fluvial del Túria (© Enric Viñals)

Un altre paisatge tradicional de la zona i que a més sol trobar-se en moltes franges urbano-rural del País Valencià, és el format pels conreus d'hortalisses i arbres fruiters, sobretot degut al fet que en aquestes terres molts nuclis urbans han crescut prop de les terres de conreu que alimentaven els seus habitants. En aquest sentit el riu ofereix un important patrimoni hidràulic que té els seus orígens fa més de 1.200 anys, ja que el Túria alimenta el sistema de sèquies de la Vega de València. Així hi trobem 5 Assuts (Mestalla, Mislata, Tormos, Quart i Moncada) dels 9 que generen la derivació mitjançant sèquies a les dues vores (Montañana y Tormos, 2004). A més també hi trobem diversos molins hidràulics tot i que no són visitables actualment.

ANNEX 3: ENQUESTA ALS VISITANTS DEL PARC FLUVIAL DEL TÚRIA

A) ESTUDIS PREVIS EN PARCS URBANS I CORREDORS VERDS

Amb la finalitat d'obtenir un perfil de visitant i conèixer un poc més les característiques dels usuaris del PFT i poder esbossar el seu patró de visita així com el nivell d'afluència del Parc, el grup d'investigació de la UPV va portar a terme dues campanyes d'enquestes al PFT: la primera d'elles durant el 2009 (abans de la inauguració oficial) i la segona el 2010, pocs dies després que el Parc fos oficialment inaugurat.

Conèixer les característiques i el comportament dels usuaris és especialment important als corredors verds localitzats en zones urbanes i periurbanes, ja que tendeixen a rebre una gran varietat de visitants tal i com s'ha comentat anteriorment. Açò molts cops implica conflictes entre usuaris, tan sovint que diversos autors ho han reflectit als seus estudis (Coles i Bussey, 2000; Galloway, 2002; Payne et al., 2002; Tinsley et al., 2002; Sasidharan et al., 2005; Sanesi i Chiarello, 2006; Yilmaz et al., 2007).

D'aquesta manera, obtenir dades i informació sobre els visitants en espais verds està esdevenint una pràctica cada cop més emprada arreu del món, ja que proporciona informació essencial per a poder desenvolupar polítiques i ferramentes dirigides a millorar la compatibilitat d'usos socials però també ecològics. I és que conèixer les principals característiques dels visitants i el seu comportament és una ferramenta molt útil especialment per als gestors tal i com indiquen estudis com ara el *Parks' Visitor Activity Management Process* portat a terme per Graham et al. (1988) al Canadà, que incorporà dades sobre els usuaris, les seues característiques i satisfaccions amb dades sobre el medi ambient.

Altres autors com Ishiuchi et al. (2007) analitzen la gestió dels parcs enfocada en les activitats dels usuaris i els canvis observats segons les diferents estacions. De fet la gestió de l'ús públic als parcs ha atret l'atenció de molts investigadors, tal i com queda reflectit en la celebració de la primera conferència internacional *Monitoring and Management of Visitors Flows in Recreational and Protected Areas* que tingué lloc el 2002 a Viena, Àustria. Realment, estudis relacionats amb les característiques dels visitants pel que fa a dades socioeconòmiques, demogràfiques i geogràfiques hi ha milers, en canvi s'han invertit menys esforços en examinar el comportament d'aquests visitants, els patrons de moviment al lloc, el confort psicològic, les activitats desenvolupades, etc. Un bon exemple d'aquest tipus d'estudis és el portat a terme per Schipperijn et al. (2009) a través del qual definien els factors que influencien l'ús dels espais verds a Dinamarca.

B) METODOLOGIA PER A LES ENQUESTES

Basant-se en els estudis existents que busquen dades sobre el perfil dels visitants i les seues motivacions en les àrees protegides, com per exemple els portats a terme per Andereck, Uysal, Hartmann, i Iyomasa (1988), Uysal, McDonald, i Martin (1994), Jin-Hyung et al. (2002), Awaritefe (2004), Boshoff et al. (2006), Van der Merwe i Saayman (2008), i Boothma (2009), entre d'altres, sabem que en aquest tipus d'espais o escenaris (àrees protegides), els visitants normalment hi desenvolupen activitats interpretatives o educatives (seguint la classificació adés comentada), tenint així que la principal motivació d'aquests visitants seria conèixer l'espai, entenent per motivació com als factors interns que dirigeixen el comportament humà (Iso-Ahola, 1999). En canvi, i com s'ha comentat varies vegades, no sabem ben bé quina és aquesta motivació en el cas dels visitants dels corredors verds urbans, i per això es va decidir encetar la recerca per descobrir-ho.

Donat que no se sabia amb exactitud el nombre d'usuaris del corredor (és a dir la grandària de la població de l'estudi), es va decidir fer tantes enquestes com fos possible (atenent al pressupost) amb una selecció a l'atzar dels enquestats i un mostreig aleatori simple. La població o univers la formen els usuaris del corredor que hi estan desenvolupant activitats de lleure (és a dir, no han acudit al lloc per motius laborals). Finalment, es va aconseguir una mostra de $n= 1953$. Així, considerant que 1 milió de persones tenen accés a l'espai (de manera que podem dir que la població N tendeix a infinit), podem establir que el nivell de confiança de l'enquesta és del 97.06%.

La campanya d'enquestes es va realitzar en dos períodes: la primera part es portà a terme entre març, abril i maig de 2009, dividida en 21 dies, i es féu abans de la inauguració oficial de l'espai (es féu llavors perquè tot i no haver-se inaugurat, el corredor verd ja estava gairebé finalitzat i la majoria d'instal·lacions s'havien executat, i molta gent ja l'utilitzava). La segona tanda d'enquestes es féu el juliol de 2010, combinant dies laborables i cap de setmana (Taula 1)(Figura 1).

1a etapa (abans de la inauguració oficial)			2a etapa (després de la inauguració oficial)	
març 2009	abril 2009	maig 2009	juliol 2010	
Festius i laborables	Vacances de pasqua i caps de setmana	Festius i laborables	Laborables	Caps de setmana
1845 enquestes, 21 dies			108 enquestes	

Taula 1: Distribució temporal de la campanya d'enquestes realitzada al Parc Fluvial del Túria.

Figura 1: Un dels enquestadors de la campanya d'enquestes portada a terme al PFT

Els dies escollits van ser per a la primera campanya caps de setmana, dies de Pasqua (en què els xiquets estan de vacances però molts adults treballen), dies festius i dies laborables. També es tingué en compte la franja horària (matí, migdia i vesprada) i les condicions atmosfèriques (dies de sol i dies nuvolats), de manera que les enquestes foren el més representatives possibles. En la segona campanya que es portà a terme durant el mes de juliol, es van escollir dies alterns (entre setmana i cap de setmana) així com franges horàries alternes (matí i vesprada).

Les enquestes foren fetes en camp, cara a cara, a càrrec de dues persones. Dissenyades a través de la revisió de la literatura sobre el tema, tenen un total de 23 preguntes, no excedint d'aquesta manera el màxim suggerit per Cadoche et al. (1998) quan s'està fent una enquesta a un públic generalista (Annex 1). Estan dividides en tres seccions principals: (1) Informació personal (sexe, edat, lloc de residència, nivell d'estudis i sector de treball). En aquest primer apartat totes les respostes són tancades. (2) La segona secció pregunta sobre les activitats desenvolupades al Parc. Aquesta segona secció és la més important de tota l'enquesta ja que ens dóna dades sobre els patrons de comportament amb horaris, llocs d'accés, etc. Per això es va decidir ubicar-lo al mig de l'enquesta (Cadoche et al., 1998). Les respostes també són tancades i tal i com s'ha comentat anteriorment, les activitats s'han classificat en 3 grups: entreteniment i esbarjo, educatives-interpretatives i esportiu-aventureres. (3) La tercera secció de l'enquesta pregunta als usuaris sobre les seues percepcions i opinions sobre el Parc. Aquesta secció inclou ambdues respostes, obertes i tancades, i al final de l'enquesta es dóna l'oportunitat a l'usuari de fer qualsevol valoració o comentari que vulga.

ANNEX 3: ENQUESTA ALS VISITANTS DEL PARC FLUVIAL DEL TÚRIA

PARQUE FLUVIAL DEL TÚRIA Perfil de visitantes

NOMBRE DEL ENCUESTADOR
HORA:

FECHA: _____

MUNICIPIO y ZONA de la encuesta

TIPO DE DIA: SOL- NUBES- MIXTO

1. EN QUE POBLACIÓN VIVE

--

2. SEXO

Hombre	1
Mujer	2

3. EDAD

<14	1
14-18	2
19-25	3
26-35	4
36-50	5
51-65	6
>65	7

4. NIVEL DE ESTUDIOS

Primarios	1
Medios	2
Universitarios	3
Ninguno	4

5. A QUÉ SE DEDICA

Jubilad@	1
Estudiante	2
Sector servicios	3
Sector industrial	4
Sector primario	5
Otros:	6

6. ACTIVIDADES QUE REALIZA habitualmente:

LUDICAS	
Paseo a pie	
Paseo de mascotas	
Paseo en bicicleta	
Leer	
Pic-nic	
Pasear en moto, quad	
Tomar el sol	
Bañarse	
Recolección de frutos, caracoles, setas, etc.	
Otros, especificar:	
DEPORTIVAS	
Montar a caballo	
BTT (bicicleta)	
Correr (Running, Jogger)	
Pescar	
Otros deportes: especificar (yoga, taichi,...)	
INTERPRETATIVAS	
Fotografía	
Observar naturaleza	
Pintar	
Otras (especificar)	
OTROS	
USO EL RIO COMO VIA DE COMUNICACION	

7. LUGARES HABITUALES DE VISITA EN EL RIO Y ALREDEDORES (acceso obligado o voluntario)

VALENCIA
MANISES
MISLATA
RIBA-ROJA
QUART DE POBLET
VILAMARXANT
PATERNA
L'ELIANA

8. VECES QUE VISITA EL LUGAR (FIDELIDAD)

1 PRIMERA VEZ
2 A DIARIO
3 1-3 DIAS/SEMANA
4 1/3 DIAS/MES
5 ALGUNA VEZ AL AÑO

9. CUANTO TIEMPO DEDICA A LA VISITA

1 30 min - 1 h
2 1-2 h
3 2-3 h
4 3-4 h
5 >4 h

10. EN QUÉ MOMENTO DEL DÍA VISITA EL PARQUE

1 8.00 a 10.00 h
2 10 - 12 h
3 12-14 h
4 14-16 h
5 16-18 h
6 18-20 h
7 20-22 h
8 Más 22 h

11. CON QUIÉN REALIZA LA VISITA

SOLO	1
PAREJA	2
FAMILIA CON NIÑOS	3
AMIGOS	4
GRUPO ORGANIZADO	5
OTROS:	6
TAMAÑO DEL GRUPO	

12. COMO HA CONOCIDO LA ZONA

Soy residente	1
Un amigo	2
Medios de comunicación	3
Ayuntamiento u Oficina de turismo	4
Otros	5

13. DESDE CUANDO VISITA EL PARQUE

☐	HACE MUCHO TIEMPO
☐	DESDE LA RESTAURACIÓN

14. HA PODIDO ACCEDER FÁCILMENTE A LA ZONA

FÁCILMENTE	1
CON DIFICULTAD.	2

15. SE HA ENCONTRADO CON OTROS USUARIOS

A PIE	
EN BICICLETA	
CABALLO	
MOTORIZADO:	

16. HA TENIDO ALGUN INCIDENTE CON OTROS USUARIOS

SI NO

Especificar:

18. Y EN ALGUN MOMENTO QUE HAYAS ESTADO SOLO, QUÉ TE HA PARECIDO

1	ME ES INDIFERENTE
2	PREFIERO QUE HAYA GENTE
3	PREFIERO QUE NO HAYA GENTE

17. CREE QUE ALGUN TIPO DE ACTIVIDADES O COMPORTAMIENTOS PUEDEN DETERIORAR ESTE ENTORNO

☐	SALIRSE DE LOS SENDEROS
☐	DESTRUIR VEGETACIÓN
☐	RUIDOS
☐	VEHICULOS MOTORIZADOS
☐	BASURAS
☐	TODAS

18. COMO CREE QUE SE PODRIA EVITAR

☐	VIGILANCIA/CONTROL
☐	IMPEDIR ACCESO VEHICULOS
☐	MAS SEÑALIZACIÓN
☐	CONCIENCIACIÓN/EDUCACIÓN
☐	SANCIONES/PROHIBICIONES
☐	MAS MANTENIMIENTO

17. ¿SABÍA USTED QUE ESTA ES UN ÁREA PROTEGIDA

SI NO

18. QUE ES LO QUE MÁS LE GUSTA DE LA VISITA

☐	NATURALEZA/PAISAJE
☐	TRANQUILIDAD
☐	SENDERO LARGO RECORRIDO
☐	RIO
☐	CERCA/ACCESO MI POBLACIÓN
☐	SONIDOS
☐	NO TRÁFICO A MOTOR
☐	OTRO:

19. LO QUE MENOS

☐	BASURA
☐	MOSQUITOS
☐	FALTA EQUIPAMIENTO
☐	COMPORTAMIENTO DE OTROS USUARIOS
☐	FALTA SEÑALIZACIÓN
☐	FALTA SOMBRA
☐	FALTA MANTENIMIENTO
☐	VANDALISMO
☐	OTRO:

20. PIENSA QUE ES UN LUGAR MUY TRANSITADO POR USUARIOS

☐	NO
☐	DEPENDE DEL DIA/HORA
☐	SI PERO NO ME MOLESTA
☐	SI

21. QUÉ SENSACIONES Y PERCEPCIONES LE APORTA EL ENTORNO

1	RELAJACIÓN/REDUCCIÓN ESTRÉS
2	PAZ Y TRANQUILIDAD
3	RECARGA ENERGIA
4	ALEGRÍA
5	SENSACION DE LIBERTAD
6	SIENTE INQUIETUD
7	SE SIENTE AGOBIADO EN UN LUGAR TAN ABIERTO
8	SIENTE NOSTALGIA O TRISTEZA
9	OTROS:

22. NIVEL DE SATISFACCIÓN VISITA (1-10)

23. QUIERE AÑADIR ALGUNA VALORACIÓN